

ฐานทางความคิดของ “ประชาธิปไตยแบบปรีกษาหารือ”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธเนศ วงศ์ยานนาวา *

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจในทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา ขบวนการทางสังคมและสำนึกของปัจเจกชนที่ตอกย้ำการกำหนดชีวิตของตนเอง (self-determination) ในระบอบเสรีประชาธิปไตยตะวันตก หรือ “ประชาธิปไตยแอตแลนติกเหนือ” (North Atlantic Democracy) ก็ได้ทำให้กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยมีความเข้มข้นมากขึ้น ความล้มเหลวของเสรีประชาธิปไตยในโลกตะวันตกสามารถแก้ไขได้ด้วยการทำให้ประชาธิปไตยมีความเข้มข้นมากขึ้น การทำให้ประชาธิปไตยหนักแน่นมากขึ้นเป็นหนทางในการแก้ไขปัญหา “การเจ็บป่วยของประชาธิปไตย” หนทางของการแก้ไขปัญหาประชาธิปไตยจึงไม่ใช่หาทางออกด้วยการยกเลิกประชาธิปไตย เช่น การรัฐประหาร เป็นต้น แต่กลับจะต้องแก้ไขอาการป่วยไข้ของประชาธิปไตยด้วยการทำให้เป็นประชาธิปไตยดุเดือดมากขึ้น

เส้นทางของเสรีประชาธิปไตย (liberal democracy) ในฐานะอุดมการณ์ทางการเมืองและระบอบการเมืองที่โดดเด่นที่สุดและรอดชีวิตมาได้อย่างยาวนานจึงเป็นเส้นทางที่ไม่มีจุดสิ้นสุดง่ายๆ สำหรับความหมายของคำว่า “จบ” นี้ไม่ได้หมายความว่าตายไม่ได้หรือดับสลายไม่ได้ แต่หมายความว่า จุดหมายที่ยังไปไม่ถึง เพราะฉะนั้นจำเป็นที่จะต้องทำให้ประชาธิปไตยมีความเข้มข้นอยู่ตลอดเวลา ประหนึ่งการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงในสภาวะสมัยใหม่ (modernity) จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินไปตลอดเวลา การปฏิวัติจึงเป็นสิ่งถาวร สำหรับการปฏิวัติจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อต้องมีการเผชิญหน้ากับวิกฤต (crisis)¹ โดยวิกฤตจะเป็นตัวผลักดันให้มีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลง ในขณะที่เดียวกันเมื่อสภาวะสมัยใหม่จำเป็นต้องปฏิวัติเปลี่ยนแปลงให้ทุกอย่างทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ก็ทำให้วิกฤตกลายเป็นสิ่งที่ขาดไปไม่ได้ ดังนั้นวิกฤตจึงเป็น “สิ่งถาวร” ที่ขาดไปไม่ได้ วิกฤตเพิ่มความหนักแน่นเข้มข้นให้กับสภาวะสมัยใหม่และประชาธิปไตย

ความเข้มแข็งของเสรีประชาธิปไตยจำเป็นต้องสร้างให้มีความต่อเนื่อง เสรีประชาธิปไตยไม่ได้เป็นสิ่งของสำเร็จรูปที่หาซื้อมาได้ หรือถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ บรรลุถึงเป้าหมายแล้ว เสรีประชาธิปไตยของ “ประชาธิปไตยแอตแลนติกเหนือ” จึงอยู่ใน “อนาคต” มากกว่าที่จะเป็นปัจจุบัน

* อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

¹ ดู Reinhart Koselleck, *Critique and Crisis: Enlightenment and the Pathogenesis of Modern Society*, (Cambridge: MIT Press, 1988); Reinhart Koselleck “Crisis”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 67, No. 2 (April, 2006), pp. 257-400

หรือถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เสรีประชาธิปไตยยังมาไม่ถึง แต่เสรีประชาธิปไตยกำลังจะมา การกล่าวแบบนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า สถานะปัจจุบันของบรรดาประเทศต่างๆ ไม่มีเสรีประชาธิปไตย แต่อย่างใด เสรีประชาธิปไตยยังเป็นที่ต้องการและดำรงอยู่ เพียงแต่สิ่งที่ต้องการต่อไปก็คือ ประชาธิปไตยที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นไปอีกและมากขึ้นไปอีก ความเป็นประชาธิปไตยจึงไม่สามารถที่จะดำรงอยู่อย่างพอเพียงได้ ประชาธิปไตยย่อมไม่มีวันพอเพียง ความสมบูรณ์ของ ประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่อยู่ในอนาคต

หนทางหนึ่งที่จะทำให้เสรีประชาธิปไตยเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นก็คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะอย่างน้อยการมีส่วนร่วมทางการเมืองเปิดทางให้กับผู้คนสามารถตัดสินใจชะตาชีวิตของตนเองได้ ในทศวรรษที่ 1960 อันเป็นช่วงเวลาที่เต็มไปด้วยขบวนการทางการเมืองมากมายก็ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมือง (participatory politics) กลายเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาธิปไตย แม้ว่ากรอบคิดเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะปรากฏให้เห็นแล้วในทศวรรษที่ 1950 กรอบคิดเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองเชื่อว่าจะทำให้ ประชาธิปไตยมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ในทำนองเดียวกันกับประชาธิปไตยแบบราดิคัล (radical democracy) และประชาธิปไตยแบบประชานิยม (populist democracy) ที่ต่างก็มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะประชาธิปไตยแบบประชานิยมตอกย้ำให้คนเข้าไปมีบทบาทในทางการเมือง อย่างไรก็ตาม แนวทางของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเริ่มเสื่อมคลายความนิยมไปในปลายทศวรรษที่ 1970

ครั้นเมื่อมาถึงปลายทศวรรษที่ 1980 แนวทางประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative democracy) ก็เริ่มมีบทบาทมากขึ้น จนทำให้ดูราวกับว่าถนนทุกสายของ ประชาธิปไตยมุ่งสู่ “การปรึกษาหารือ” ในบรรดานักวิชาการและนักคิดที่เดินบนเส้นทางของ ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือก็มีด้วยกันมากมาย โดยส่วนใหญ่ก็จะเป็นนักวิชาการที่ทำมาหากินอยู่ในสหรัฐอเมริกา เช่น Seyla Benhabib, James Bohman, John Dryzek, Amy Gutmann, Dennis Thompson, Jorge Valadez, Iris Marion Young² และคนอื่นๆ อีกมากมาย ได้มาจนถึงนักปรัชญาอเมริกันอย่าง John Rawls และนักปรัชญาเยอรมันอย่าง Jürgen Habermas เป็นต้น

² Seyla Benhabib, *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*, (Princeton: Princeton University Press, 2002); James Bohman, *Public Deliberation: Pluralism, Complexity and Democracy*, (Cambridge: MIT Press, 1996); John Dryzek, *Deliberative Democracy and Beyond*, (New York: Oxford University Press, 2000); Amy Gutmann & Dennis Thompson, *Democracy and Disagreement*, (Cambridge: Harvard University Press, 1996); Jorge M. Valadez, *Deliberative Democracy, Political Legitimacy, and Self-Determination in Multicultural Societies*, (Boulder:

กรอบคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเจริญเติบโตขึ้นมาพร้อมๆ กับการถกเถียงหรือวิ
 วาทะ (debate) กันระหว่างประชาธิปไตยสายชุมชนนิยม (Communitarianism) กับประชาธิปไตย
 สายเสรีภาพนิยม (libertarianism) โดยฝ่ายชุมชนนิยมเน้นถึงความสำคัญของความเป็นกลุ่มเป็น
 ก้อนเป็นของชุมชน หรือลักษณะรวมหมู่ของชุมชน ในขณะที่ฝ่ายเสรีภาพนิยมให้ความสำคัญกับ
 เสรีภาพและความเท่าเทียมกันของปัจเจกชน โดยปัจเจกชนแต่ละคนก็มีลักษณะพิเศษแตกต่างไป
 จากกันและกัน ส่วนเสรีภาพก็สามารถแสดงออกได้โดยการพิทักษ์และรักษาผลประโยชน์ส่วนตัว
 เสรีภาพก็ยังแสดงออกโดยการออกเสียงเลือกตั้ง ตลอดจนรวมไปถึงเสรีภาพในการแสดงออกใน
 รูปแบบอื่นๆ เช่น เสรีภาพในกรอบของ “สังคมตลาด” (market society) ที่มีการแลกเปลี่ยน (ซื้อ
 ขาย) สิ่งของที่มีคุณค่า รากฐานของความคิดและปรัชญาของฝ่ายเสรีภาพนิยมก็ปรากฏชัดอยู่ใน
 กรอบคิดของนักปรัชญาอย่าง John Locke ได้มาจนถึง Immanuel Kant และ Thomas Paine³

ในขณะที่นักคิดฝ่ายชุมชนนิยมเรียกร้องให้กลับไปสู่ความเป็นชุมชนและค่านิยมของชุมชน
 นั้นได้วิพากษ์วิจารณ์กรอบประชาธิปไตยของพวกเขาเสรีภาพนิยมว่า ไม่สามารถที่จะดำเนินไปตาม
 กรอบคิดมีรากฐานอยู่บนความเป็นปัจเจกชนที่ตัดขาดตัวเองออกจากใครอื่น ดังนั้นในกรอบคิด
 แบบเสรีประชาธิปไตยปัจเจกชนดำรงอยู่แบบอะตอม (atomistic individual) จนกระทั่งมนุษย์แต่
 ละคนกลายเป็นคนที่อาศัยอยู่บนเกาะเพียงคนเดียวโดยไม่มีความสัมพันธ์ใดๆ กับใครแบบมนุษย์
 อย่าง “โรบินสัน ครูโซ” แต่เสรีภาพจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีชุมชนและมีสายสัมพันธ์กับมนุษย์คน
 อื่นๆ การที่กระบวนการประชาธิปไตยจะทำงานได้นั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากความเป็นปัจเจกชนที่มี
 ความเป็นเอกเทศ (autonomy) แต่ประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้จากสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและ
 สาธารณกิจ (public activities) ต่างๆ ในขณะที่ฝ่ายเสรีภาพนิยมก็ตอบโต้พวกชุมชนนิยมว่า
 เส้นทางของชุมชนนิยมจะนำไปสู่ความเป็นทรวาธิปไตยของชุมชน (tyranny of community) เพราะ
 ชุมชนต้องการความเป็นเอกภาพ (unity) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งฉันทานุมัติ (consensus) ดังนั้น
 ชุมชนจึงต้องการให้มวลสมาชิกปฏิบัติเหมือนกัน ชุมชนไม่ต้องการความแตกต่าง เมื่อเป็นดังนั้น
 ชุมชนเองก็ไม่มีมอดทนต่อความแตกต่างและชุมชนก็พร้อมเสมอที่จะกดบังคับ (repressive)

Westview Press, 2001); Iris M. Young, *Inclusion and Democracy*, (Oxford: Oxford University Press, 2000)

³ Jurgen Habermas, *Between Fact and Norm: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, translated by William Rehg, (Cambridge: MIT Press, 1996) p. 44

ปัญหาสำคัญของชุมชนนิยมก็คือ การไม่เปิดโอกาสให้กับการดำรงอยู่ของความหลากหลาย (plurality) ในการที่จะหลีกเลี่ยงความเป็นทวิภาคของชุมชน ชุมชนนิยมเองก็จำเป็นที่จะต้องใช้หลักของ Reason⁴ มากกว่าที่จะใช้เพียงแค่จารีตประเพณีที่ชุมชนปฏิบัติตามๆ กันมา โดยการใช้ Reason ในที่นี้จะไม่ใช่เงื่อนไขของความจำเป็นปัจเจกชนแต่เพียงอย่างเดียว แต่ Reason ที่เป็นรากฐานของปัจเจกชนนั้นจำเป็นที่จะต้องมีความเป็นและดำรงอยู่ในอาณาเขตสาธารณะ (public) การใช้ Reason ที่ไม่ได้แสดงลักษณะของความเป็นปัจเจกชนทำให้ Reason มีลักษณะของความเป็นส่วนรวม (collectiveness) หรือแม้กระทั่งชุมชนไปในตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้า Reason แสดงออกโดยผ่านภาษา เพราะไม่มีภาษาที่ไหนที่ไม่แสดงความเป็นชุมชน การใช้ Reason ก็เท่ากับเป็นการขยายความเป็นชุมชนมากขึ้น

นี่เป็นเป้าหมายสำคัญของความคิดของ John Rawls นักปรัชญาการเมืองอเมริกันคนสำคัญของศตวรรษที่ยี่สิบ โดยผลงานของเขาในช่วงหลังก่อนตายได้หันมาให้ความสำคัญกับเรื่องของกระบวนการและแบบแผน (procedural) มากกว่าที่จะกล่าวถึงลักษณะเนื้อหาแบบตายตัว (substantive) การปฏิเสธกรอบคิดเนื้อหาที่ตายตัวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการต่อรอง (negotiation) และการเปลี่ยนแปลง เมื่อไม่เน้นกรอบคิดหรือเนื้อหาแบบแผนที่ตายตัวก็ทำให้การเมืองกลายเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องมาก่อนปรัชญาหรืออภิปรัชญา⁵ ทั้ง ๆ ที่ในอดีตการเมืองต้องการหลักการและปรัชญาเป็นรากฐานรองรับ (foundation) เพราะฉะนั้นเมื่อประเด็นอะไรที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนรากฐานเดียวกันก็ไม่จำเป็นต้องถกเถียงกัน เช่น John Rawls เห็นว่าไม่ว่าจะเป็น อภิปรัชญา ศีลธรรม และศาสนา เมื่อไม่สามารถจะนำไปสู่ข้อตกลงกันได้ก็ไม่สามารถจะนำขึ้นมาถกเถียงกันในพื้นที่สาธารณะได้ เพราะจะนำไปสู่ความขัดแย้งหรือความแตกแยก เมื่อตกลงกันไม่ได้ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องนำขึ้นมาถกเถียง⁶ กรอบคิดแบบนี้จึงยังเน้นรูปแบบของความเป็นเอก

⁴ สำหรับในที่นี้จะไม่แปลคำว่า Reason หรือ Rationality เป็น “เหตุผล” แต่จะใช้คำภาษาอังกฤษแทน เพราะคำว่า Reason มีความหมายที่หลากหลาย สำหรับความหลากหลายของ Reason อย่างง่าย ๆ ดู ธเนศ วงศ์ยานนาวา, “แนวความคิดทางการเมืองและสังคมของตะวันตก 2”, ใน *แนวความคิดทางการเมืองและสังคม*, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2547), หน้า 127-165

⁵ ไม่ใช่แต่ John Rawls เท่านั้นที่ให้ความสำคัญกับการเมือง แต่นักปรัชญาอเมริกันอย่าง Richard Rorty เองก็ให้ความสำคัญของการเมืองก่อนปรัชญา เพราะอย่างน้อยๆ ที่สุดตั้งแต่ในปรัชญาของ Plato แล้วที่กล่าวถึงประชาธิปไตยอย่างเหยียดหยาม โดยชี้ให้เห็นถึงสถานะที่ไร้ความจำเป็นของปรัชญาในประชาธิปไตยที่มีแต่ “ฝูงชน” เพราะการปกครองในแบบประชาธิปไตยเน้น “จำนวนคน” ดังนั้นไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องการนักปราชญ์หรือผู้มีความรู้เพียงไม่กี่คน

⁶ John Rawls, *Political Liberalism*, (New York: Columbia University Press, 1996), pp. 9-10 ทั้งนี้ Rawls เห็นว่า “ปรัชญาและศาสนาที่เบ็ดเสร็จ” ไม่เปิดทางให้กับการต่อรองหรือยึดหยุ่นนั้นไม่สามารถที่จะเป็นรากฐานของสังคมได้

พันธู์และความเป็นหนึ่งเดียวมากกว่าที่จะเป็นความแตกต่าง⁷ แต่การแสวงหาหรือสร้างจุดร่วมเพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองไม่ได้เกิดขึ้นจากมาตรฐานที่ตายตัวหรือเป็นสิ่งที่ยากจะเปลี่ยนแปลง เช่น มาตรฐานทางพันธุกรรม หรือแม้กระทั่งมาตรฐานทางวัฒนธรรมแบบรัฐประชาชาติ⁸

รากฐานของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือวางอยู่บนกรอบคิดที่ว่า ความชอบธรรมทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตยอยู่ที่การยอมรับในเรื่อง ‘การให้ความสมเหตุสมผลแบบสาธารณะ’ (public justification) โดยความสมเหตุสมผลนี้ก็แน่นอนว่าจะต้องวางอยู่บน Rationality หรือ Reason ที่ยังสมเหตุสมผลในเชิงศีลธรรมด้วย โดยสาธารณชนเองก็ยินดีที่จะรับฟังหรือยอมรับการนำเสนอความคิดและหลักการทางการเมืองต่างๆ อย่างสมเหตุสมผลด้วยเช่นกัน ความสมเหตุสมผลที่สร้างความชอบธรรมทางการเมืองจึงไม่ได้เกิดขึ้นจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ปกครองจึงไม่ใช่ผู้ที่คิดว่าตัวเองเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุด เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถที่จะอ้างความเป็นผู้รู้และเจ้าของความรู้แต่เพียงผู้เดียว รากฐานทางความคิดของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึงไม่ได้ตั้งอยู่บนความคิดว่า “ประชาชนโง่” ในทางตรงกันข้ามพลเมืองแต่ละคนรู้ดีว่าอะไรคือผลประโยชน์ สิ่งที่ดีงามและทรงคุณค่าสำหรับตัวเอง ความชอบธรรมของระบอบประชาธิปไตยอยู่ที่ความสมเหตุสมผลแบบสาธารณะ ไม่ใช่ความสมเหตุสมผลส่วนตัว (private justification) ที่ตนเองมีอยู่แต่เพียงผู้เดียวและไม่สามารถที่จะมีส่วนร่วมกับคนอื่น ๆ ได้⁹

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เรื่องบางเรื่องเมื่อเป็นเรื่องส่วนตัวก็ไม่สามารถที่จะนำมาเข้ามาถกเถียงในพื้นที่สาธารณะได้ รากฐานของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือยังคงรักษาเส้นแบ่งระหว่างเรื่องส่วนตัว (private) และเรื่องสาธารณะ (public) ออกจากกันอย่างชัดเจน ดังนั้นการสนทนาหรือปรึกษาหารือทางการเมืองจึงจำเป็นที่จะต้องดำเนินไปอย่างมี “ข้อจำกัด” มากกว่าที่จะเป็นไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดหรือไม่มีข้อจำกัด ทั้งนี้ประเด็นเป้าหมายทางอภิปราย เช่น ความจริง ฯลฯ และประเด็นทางศาสนา ตลอดจนศีลธรรมอื่นๆ ที่ตั้งอยู่บนรากฐานทางศาสนาเองก็ถือว่าเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือศักยภาพของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ นี่เป็นข้อจำกัดของ

⁷ Lynn M, Sanders, “Against Deliberation”, *Political Theory*, Vol. 25, No. 3, (June, 1997), p. 361

⁸ ดู Ernest Gellner, *Nation and Nationalism*, (Oxford: Basil Blackwell, 1983)

⁹ แต่สำหรับในสังคมที่มีความหลากหลายการให้ความสมเหตุสมผลของศีลธรรม ชีวิตที่ดี และอะไรอื่นๆ ที่เป็นเรื่องของค่านิยมก็มักจะปรากฏอยู่ในรูปของการแข่งขันต่อสู้กันทางความคิด แต่การต่อสู้กันทางความคิดนี้ก็ไม่ได้จำเป็นที่จะต้องนำไปสู่การตัดสินประเมินค่าที่สมเหตุสมผลจนเป็นที่ยอมรับของสาธารณะ ครั้นเมื่อไม่ได้เป็นที่ยอมรับของสาธารณะทั้งหมดก็แสดงว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ Gerald F. Gaus, *Justificatory Liberalism: An Essay on Epistemology and Political Theory*, (Oxford: Oxford University Press, 1996), p. 11

ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ เพียงแต่ว่าในกรอบคิดของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ นั่นถือว่าการเมืองเป็นเรื่องที่ยังจะสามารถพูดคุยกันได้ แต่ยอมไม่ใช่เรื่องศาสนา ทั้งนี้ศาสนาถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัว ศาสนาจึงไม่ใช่สิ่งที่จะมาพูดคุยถกเถียงกันได้เชิงสาธารณะ

สำหรับในพื้นที่ของการเมืองนั้นก็ยอมจะต้องมีอะไรบางอย่างที่ถือว่าเป็นสิ่งที่ยอมร่วมกันแล้วในหมู่สาธารณะชนโดยไม่จำเป็นที่จะต้องปรึกษาหารือกันแต่อย่างใด เช่น เสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน¹⁰ ในทำนองเดียวกันกับการแยกศาสนาเป็นเรื่องส่วนตัวก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ได้รับการยอมรับแล้วเช่นกัน ในแง่นี้จะเห็นได้ว่าหลักการและกรอบคิดของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือก็ไม่ได้ปรึกษาหารือกันได้ในทุกๆ ประเด็น เพราะมีกรอบคิดหรือปรัชญาพื้นฐานอะไรบางอย่างที่ถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องยอมรับตายตัวอยู่แล้ว¹¹ ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเองจึงกลับต้องมีการกีดกัน (exclusion) อะไรบางอย่างมากกว่าที่จะรวบรวม (inclusion) เอาทุกๆ อย่างเข้ามาไว้เพื่อการปรึกษาหารือหรือเปิดโอกาสให้ทุกสิ่งทุกอย่างเข้ามาอยู่ในกระบวนการของการมีส่วนร่วมปรึกษาหารือ ถึงแม้ว่าเป้าหมายสำคัญจะอยู่ที่การรวบรวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างเข้ามาเพื่อการมีส่วนร่วมก็ตาม

ในขณะที่เดียวกันสังคมสมัยใหม่เองก็มีความหลากหลาย สังคมมีลักษณะแบบพหุ (pluralistic society) ยิ่งส่งเสริมความเป็นพหุนิยม (pluralism) ให้สูงมากขึ้นแทบจะในทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ของเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สุนทรียะ ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดก็ล้วนแล้วแต่แตกต่างกันทั้งสิ้น เมื่อความแตกต่างกันมีอยู่สูงก็ยอมทำให้ความชอบธรรมเป็นไปได้ยากมากขึ้น เพราะความชอบธรรมตั้งอยู่กรอบคิดของความเหมือนกัน การมีอะไรร่วมกัน ความเป็นเอกพันธ์ (homogeneity) ภายใต้ความหลากหลายของอาณาเขตต่างๆ ที่แบ่งแยกกันในสภาวะสมัยใหม่ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียะ ฯลฯ ก็ทำให้มีระยะห่างมากกว่าที่จะมีความใกล้ชิด ครั้นเมื่อความหลากหลายเป็นคุณลักษณะของสังคมก็ทำให้การรวบรวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างเข้ามาถกเถียงหรือปรึกษาหารือกันก็ยอมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก เพราะในที่สุดแล้วการปรึกษาหารือจะมีได้แต่ในอาณาเขตทางการเมืองเท่านั้น ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “อะไรที่จะเป็นประเด็นทางการเมืองได้ ก็ปรึกษาหารือถกเถียงกันก่อนได้” เมื่อเป็นเช่นนั้นทางออกก็คือทำให้อาณาเขตอื่นๆ ต้อง “ถูกเปลี่ยน” ให้เป็นเรื่องทางการเมืองไปในตัว การเปลี่ยนแปลงทุกอย่างให้เป็นเรื่องการเมืองจึงเป็นการทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างหรืออาณาเขตอื่นๆ ตกเป็นอาณานิคมทางการเมืองในรัฐประชาชาติ (political colonization of different autonomous spheres of the

¹⁰ การให้อะไรบางอย่างสำคัญกว่าหรือต้องมาก่อนก็กลับกลายเป็นการละเมิด “ความเท่าเทียมกัน” เพราะมีอะไรบางอย่างที่สำคัญกว่าอย่างอื่นๆ ทั้งๆ ที่ตามจริงแล้วจะต้องทำให้สิ่งต่างๆ มีความสำคัญเท่าเทียมกัน

¹¹ Robert B. Talisse, *Democracy After Liberalism: Pragmatism and Deliberative Politics*, (London: Routledge, 2005), p. 88

nation-state) กระบวนการทำให้ทุกๆ อย่างเป็นการเมืองจึงหลีกเลี่ยงไปได้อย่างยาก อาณาเขตทางการเมืองจึงขยายตัวออกไปสู่อณาเขตอื่นๆ จนทำให้ดูราวกับว่าคำตอบทุกอย่างเบ็ดเสร็จอยู่ที่การเมือง

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะอยู่ที่การเมือง แต่ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ นั้นไม่ได้เป็นประชาธิปไตยแบบมีคำตอบเบ็ดเสร็จ การปรึกษาหารือจึงต้องเป็นแบบปลายเปิดมากกว่าที่จะเป็นแบบที่มี “ต้นแบบ” อะไรบางอย่างไว้เรียบร้อยแล้ว ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือให้ความสำคัญกับการต่อรองโดยผ่านการใช้ *Public Reason* ที่ไม่ได้มีลักษณะเบ็ดเสร็จอีกเช่นกัน สำหรับ *Public Reason* นั้นถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับการเป็นพลเมือง เพราะ *Public Reason* เป็นสิ่งที่พลเมืองจะต้องมีเมื่อตนเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องสาธารณะต่างๆ เช่น การไปออกเสียงเลือกตั้ง โดยพลเมืองทุกๆ คนจะต้องใช้ *Public Reason* เพื่อกำหนดสายสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับรัฐด้วยความสมัครใจ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความยุติธรรมที่มีความเป็นสาธารณะ เพราะองค์ประกอบของความเป็นรัฐในระบบประชาธิปไตยไม่ได้มาจากอำนาจใจการบังคับหรือผูกขาดการใช้ความรุนแรงและมี ‘ใบอนุญาตที่จะฆ่า’ เท่านั้น แต่ยังคงมาจากอำนาจของสาธารณะ (the power of the public) หรืออำนาจของพลเมืองที่มีความเท่าเทียมกันและมีเสรีภาพที่ดำรงอยู่รวมกันจนเป็นองคาพยพหนึ่ง ความเท่าเทียมกันทำพลเมืองแต่ละคนมี “หุ้นส่วน” ที่เท่าเทียมกัน เมื่อมี “หุ้นส่วน” ที่เท่าเทียมกันก็สามารถที่จะให้หรือแสดงความสมเหตุสมผลกับเรื่องราวต่างๆ ได้ด้วยตนเอง¹²

ด้วยรากฐานจาก “*Public Reason*” ก็ทำให้พลเมืองสามารถตรวจสอบและถกเถียงเรื่องราวสาธารณะต่างๆ ได้อย่างสมเหตุสมผลและมีความรับผิดชอบ รากฐานทางความคิดใดที่มีลักษณะเบ็ดเสร็จสำเร็จรูปหรือมีคำตอบอยู่ในใจและไม่ได้มีลักษณะปลายเปิดแล้วย่อมไม่เปิดโอกาสที่จะให้มีการเจรจาต่อรองกัน เมื่อไม่สามารถเจรจาต่อรองกันก็ไม่ทำให้เกิดการปรึกษาหารือกัน เมื่อไม่มีการปรึกษาหารือกันก็ไม่สามารถจะนำออกมาสู่ปริมณฑลสาธารณะได้ เมื่อไม่สามารถเข้ามาสู่สาธารณะได้ก็ไม่เปิดโอกาสให้กับพลเมืองเข้ามาร่วมถกเถียง เพราะการถกเถียงจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อประเด็นที่ถกเถียงเป็นที่รู้จักกันในหมู่ผู้คน ถ้าไม่รู้จักหรือเป็นสาธารณะก็จะกลายเป็นการถกเถียงภายในกลุ่มเฉพาะ (exclusive) ที่ไม่ได้มีความหมายหรือส่งผลกระทบต่อชุมชน

ครั้นเมื่อเป็นสาธารณะการถกเถียงก็ย่อมจะเป็นที่ยอมรับกันได้ของผู้คนและมีความสมเหตุสมผล (reasonableness) อะไรที่มีความสมเหตุสมผลก็จำเป็นจะต้องพร้อมที่จะให้ความสมเหตุสมผลต่อการกระทำและความคิดของพลเมือง (citizen) นั้นๆ ในขณะที่เดียวกันพลเมืองคน

¹² John Rawls, *Justice as Fairness: A Restatement*, edited by Erin Kelly, (Cambridge: Harvard University Press, 2001), pp. 90-91

นั่นก็ต้องพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นที่ขัดแย้ง คำวิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนหลักการ กรอบคิด และหลักฐานที่พร้อมเสมอที่จะสนับสนุนความคิดเห็นที่อยู่ฝ่ายตรงกันข้าม ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ไม่ได้มีใครที่จะยึดมั่นในจุดยืนทางการเมืองตายตัวแบบเดียวไปตลอด พลเมืองทุกๆ คนพร้อมที่จะเปลี่ยนจุดยืนและความคิดตราบดีก็ตามที่มีความสมเหตุสมผลและน่ารับฟัง

การยอมรับสิ่งต่างๆ ที่แม้ว่าจะเป็นของฝ่ายตรงกันข้ามเหล่านี้เกิดขึ้นด้วยหลักการต่างฝ่ายต่างตอบแทนกันอย่างเสมอกัน (reciprocity) อันเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับประชาธิปไตย เพราะการที่จะทำให้ผู้อื่นยินดีรับฟังความคิดเห็นของตน บุคคลคนนั้นก็ต้องพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นหรือข้อเสนอของคนอื่นๆ หลักการแบบต่างฝ่ายต่างตอบแทนอย่างเสมอกันแสดงให้เห็นถึงการยอมรับบุคคลอื่นๆ ว่ามีสถานะที่เท่าเทียมกันกับตัว แม้ว่า ‘คนอื่น’ นี้จะมีความแตกต่างกันทางความคิดและวัฒนธรรม นี่เป็นการยอมรับความเป็นอื่น (Otherness) ที่แตกต่างไปจาก ‘เรา’ ความสมเหตุสมผลในกรอบของต่างฝ่ายต่างตอบแทนอย่างเสมอกันนั้นจึงทำให้พลเมืองในระบบประชาธิปไตยทำอะไรที่สมเหตุสมผล และพร้อมที่จะตอบโต้กับอีกฝ่ายหนึ่งอย่างสมเหตุสมผลด้วยเช่นกัน

การปรึกษาหารือกันอย่างสมเหตุสมผลนี้เองทำให้บุคคลคนนั้นสามารถที่จะยอมรับว่าความคิดหรือการกระทำของตนเองนั้นผิด ครั้นเมื่อผิดแล้วเขาหรือเธอคนนั้นก็พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (อย่างไรก็ตามกรอบคิดแบบนี้ไม่สามารถที่จะนำไปใช้ในเรื่องศาสนาได้ และนอกจากนั้นดังที่ได้กล่าวมาแล้วเมื่อศาสนาถูกจัดให้เป็นเรื่องส่วนตัว ศาสนาก็ไม่ได้อยู่ในปริมนทลสาธารณะ) ความสมเหตุสมผลจึงเป็นสายสัมพันธ์สองทาง และยังเป็นสายสัมพันธ์ที่พร้อมจะเปลี่ยนข้างได้ตลอดเวลาอีกด้วย ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทุกๆ คนก็จึงพร้อมที่จะสละ “เรือ” หรือพร้อมที่จะเปลี่ยน “ค่าย” ดังนั้นผู้สนทนาเองก็พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเองไปพร้อมๆ กันกับเปลี่ยนแปลงผู้อื่น โดยผู้สนทนาพร้อมที่จะปฏิเสธและวิพากษ์วิจารณ์จุดยืนอันก่อนเก่าของตนเอง แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะจำเป็นที่จะต้องยึดมั่นในจุดยืนทางการเมืองและการตัดสินใจทางการเมืองอยู่ชั่วเวลาหนึ่ง¹³

เมื่อความสมเหตุสมผลเป็นที่ยอมรับได้กันทั่วๆ ไปก็แสดงให้เห็นว่า กรอบคิดแบบชุมชนนิยมที่มนุษย์แต่ละคนมีค่าได้ความนิยมและทำให้พลเมืองมีเป้าหมายอะไรบางอย่างร่วมกันหรือแม้กระทั่งถึงขั้นฉันทานุมัตินั้นเป็นสิ่งที่สามารถจะบรรลุถึงเป้าหมายได้ สำหรับการบรรลุถึงฉันทานุมัติและการมีอะไรร่วมกันของพวกเขาชุมชนนิยมไม่ได้เกิดขึ้นจากการต่อรองหรือตกลงกัน แต่กลับถูกมองว่าเป็นเรื่องของ การค้นพบ เช่น ความสามัคคีนั่นเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในชุมชนแล้ว ทั้งๆ ที่

¹³ Amy Gutmann & Dennis Thompson, *Why Deliberative Democracy?*, (Princeton: Princeton University Press, 2004), p. 6 แต่ “ช่วงระยะเวลาหนึ่ง” นั้นก็ไม่ได้ระบุไว้ว่ามีระยะเวลายาวนานแค่ไหน เช่น ใช้ระยะเวลาเป็นวัน เดือน ปี

ก่อนหน้านั้นกลับถูกทำให้มีการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย¹⁴ ในกรอบของชุมชนนิยมประชาธิปไตยแบบ
ปรึกษาหารือหรือจึงทำการขุดค้นให้เห็นถึงรากเหง้า ถึงกระนั้นก็ดีการจะบรรลุถึงเป้าหมายหรือ
ฉันทานุมัติและตลอดจนการสมานฉันท์จะเป็นไปได้ได้อย่างไร เมื่อรากฐานความเชื่อที่สำคัญๆ เช่น
ศาสนา ฯลฯ กลับไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาซึ่งก็ทำให้การถกเถียงทางการเมืองกลายเป็นเรื่องลวงๆ
และไม่มั่นคง¹⁵ การไม่นำเอาศาสนาเข้ามาพิจารณาทำให้กระบวนการทางการเมืองของ
ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือไม่ได้รวบรวมเอา (inclusion) องค์ประกอบต่างๆ เข้ามาอย่าง
ละเอียดถี่ถ้วน ความพยายามในการรวบรวมของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึงกลับ
กลายเป็นประชาธิปไตยที่มียังคงมีการกีดกัน

II

ถึงแม้ว่าการถกเถียงอาจจะเป็นเพียงเรื่องลวงๆ และเปราะบางมากๆ จนพร้อมเสมอที่จะ
แตกสลายหรือขาดสะบั้นลงได้ทุกเมื่อ แต่สำหรับ Jurgen Habermas นักปรัชญาเยอรมันผู้วาง
กรอบให้กับประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือที่สำคัญคนหนึ่งแล้วเห็นว่า การถกเถียงเป็นสิ่งที่
สำคัญมาก เพราะการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกันเป็นการแสดงออกของ Rationality หรือ Reason
เชิงการสื่อสาร (Communicative Reason) สำหรับประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือนั้นมีความคิด
ว่า การจะสร้างความยุติธรรมและเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงได้นั้นจำเป็นต้องสร้างพื้นที่
สำหรับการปรึกษาหารือเพื่อเปิดที่ทางให้กับพลเมืองที่ไม่เห็นด้วยในประเด็นทางการเมืองหรือมี
ความขัดแย้งกันทางการเมืองสามารถที่จะมาพูดคุยกันแลกเปลี่ยนกันในอาณาเขตสาธารณะได้
ด้วยความคิดที่ว่าจะมีการดึงผู้คนมาเข้าร่วมให้ได้มากที่สุด และคาดหวังว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้นจะ
เป็นที่ยอมรับของทุกๆ ฝ่ายโดยปราศจากการบังคับ

การเข้ามาปรึกษาหารือหรือพูดคุยแลกเปลี่ยนกันนั้นไม่ใช่เรื่องของกรรมวิธีหรือทฤษฎีที่มุ่ง
ไปสู่ความสำเร็จหรือสัมฤทธิ์ผล การให้ความสำคัญแก่การปรึกษาหารือและการพูดคุยกันในเชิง
ยุทธศาสตร์ที่รู้ว่าเส้นทางหรือวิถีทาง (means) จะไปสู่เป้าหมายนั้นเป็นอย่างไร ทำอย่างไรถึงจะ
ไปสู่เป้าหมายได้เร็วที่สุดและลงทุนน้อยที่สุด กรอบคิดแบบนี้มันถือว่าเป็นการใช้ Rationality แบบ
ที่เรียกว่า Instrumental Reason หรือ Instrumental Rationality อันเป็นกรอบคิดที่ปรากฏให้เห็น
อย่างเด่นชัดในความคิดทางเศรษฐศาสตร์แบบนีโอคลาสสิก (neo-classic) กรอบคิดแบบนี้เป็นสิ่ง
ที่ใช้ไม่ได้ในกรอบคิดของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ เพราะกรอบคิดแบบนี้ทำให้อะไรหลายๆ
ต่อหลายอย่างกลายเป็นเพียงแค่ “วิถีทาง” หรือ “เครื่องมือ” มากกว่าที่จะเป็นเป้าหมายในตัวเอง

¹⁴ Robert B. Talisse, “Introduction: Pragmatism and Deliberative Politics”, *Journal of Speculative
Philosophy*, Vol. 18, No. 1 (2004), p. 5

¹⁵ Robert B. Talisse, *Democracy After Liberalism: Pragmatism and Deliberative Politics*, p. 91

กรอบคิดแบบ Instrumental Rationality ก็ชัดเจนตามคำศัพท์ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างตกเป็นเพียงแค่เครื่องมือ สำหรับมนุษย์ในกรอบคิดแบบนี้ก็มีสถานะเป็นเพียงแค่เครื่องมือที่มีไว้ใช้เท่านั้น¹⁶ มนุษย์คนอื่นจึงกลายเป็นเพียงแค่ “เครื่องมือ” ของมนุษย์อีกคน

สำหรับกรอบคิดแบบ Instrumental Rationality นั้นมีส่วนสัมพันธ์กับการขึ้นมาธิบดีบาทของวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อวิทยาศาสตร์เข้าสัมพันธ์ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์ของวิทยาศาสตร์และการผลิตทางอุตสาหกรรมทำให้กระบวนการสร้างความเป็นเทคนิคกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญ เป้าหมายและผลลัพธ์ที่ได้และ Rationality ก็ทำให้เรื่องทางเทคนิคซึ่งใกล้เคียงกับแนวทางประเภท “ทำอะไร” (how to) นั้นมีความสำคัญมากกว่าทฤษฎีและเนื้อหา (substance) กรอบคิดแบบนี้ก็ทำให้เป้าหมาย (end) กลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกว่าวิถีทาง จนในที่สุดแล้วเป้าหมายก็เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความสมเหตุสมผล (justification) หรือแม้กระทั่งสร้างความชอบธรรมให้กับวิถีทาง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงทำให้ประเด็นปัญหาต่างๆ กลายเป็นเรื่องเทคนิค และก่อให้เกิดปัญหาทางจริยธรรมตามมา

สำหรับในกระบวนการของการสร้างเทคนิคและ ‘กระบวนการทำอะไร’ นี้สิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ เรื่องของการสร้างสัจพจน์ (axiom) ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างสามารถที่จะอยู่ในรูปแบบของสมการทางคณิตศาสตร์ และตรรกะ (logic) การกระทำดังกล่าวเป็นไปเพื่อที่จะทำให้ทุกอย่างกลายเป็นสูตร เพื่อสะดวกในการจำและการนำเอาไปใช้ ด้วยความเป็นเทคนิคและ ‘กระบวนการทำอะไร’ ก็จำเป็นที่จะต้องทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างดูง่าย เช่น การระบุคำสำคัญๆ (keyword) การตัดตอนทุกอย่างที่ซับซ้อนให้เหลือเป็นเพียงประโยคๆ เดียว จึงเป็นสิ่งสำคัญ การทำให้เรื่องราวที่ซับซ้อนลดตอนเหลือเป็นเพียงประโยคๆ เดียวซึ่งก็กระทำโดยการสร้างความเป็นนามธรรม (abstraction) นั้นกลับกลายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ผู้เชี่ยวชาญ ดังนั้นโมเดล (model) หรือกรอบความคิดรวบยอด (concept) เองก็เป็นผลพวงที่เกิดขึ้นจากกระบวนการการสร้างความเป็นนามธรรม เมื่อเป็นนามธรรมหรือเป็นโมเดลก็มีสถานะที่แตกต่างไปจากโลกแห่งความเป็นจริงที่ซับซ้อน หรือถ้าจะกล่าวอย่างง่าย ๆ โลกแห่งความเป็นจริงและโลกแห่ง ‘ทฤษฎีในกรอบของเทคนิค’ จึงแตกต่างกัน

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดจะเห็นได้ว่ากระบวนการของ Instrumental Rationality ที่ถือกำเนิดและพัฒนาก้าวไปพร้อมกับกระบวนการแสวงหาความรู้แบบที่เรียกกันว่าเป็นวิทยาศาสตร์ นั้นได้กลายเป็นแนวทางหลักของ Rationality ที่นิยมใช้กันในสภาวะสมัยใหม่ ด้วยลักษณะที่กล่าวมาแล้วข้างต้นชี้ให้เห็นถึงความเป็นรูปแบบที่แน่นอนตาย ยากที่จะเปลี่ยนแปลง ลักษณะของความ เป็นสถาบันของ Instrumental Rationality ปรากฏออกมาในระบบขององค์กรขนาดใหญ่

¹⁶ ดู Jurgen Habermas, *The Theory of Communicative Action Vol. I: Reason and the Rationalization of Society*, translated by Thomas McCarthy, (Boston: Beacon Press, 1981)

(bureaucracy) โดยองค์กรขนาดใหญ่ก็จะมีการจัดการบริหารงานด้วย Instrumental Rationality ผลที่ตามมาคือบทบาทของผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการได้กลายเป็นเงื่อนงำที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ในขณะที่ความเชี่ยวชาญของผู้เชี่ยวชาญกลายเป็นความรู้ที่ไม่สามารถที่จะถ่ายทอดมาสู่ความรู้ของคนธรรมดาๆ ได้

ช่องว่างระหว่างคนธรรมดาและผู้เชี่ยวชาญเป็นปัญหาที่ไม่ได้เกิดแต่ในวงการวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการผลิตและอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดช่องว่างระหว่างผู้เชี่ยวชาญที่ดำเนินกลไกทางการเมืองกับคนธรรมดา ดังจะเห็นได้จากกระบวนการทางการเมืองและรัฐธรรมนูญ แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะอ้างถึงถึง “ความเป็นประชาชน” มากแค่ไหนก็ตาม แต่การสร้างรัฐธรรมนูญนั้นกลับไม่ใช่ผลงานของคนธรรมดาที่ไม่มีความรู้เรื่องกฎหมายมหาชนและรัฐศาสตร์ หรือถ้าไม่เช่นนั้นก็ต้องเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในด้านที่กล่าวมาแล้ว ดังจะเห็นได้ว่าในบรรดาผู้ร่างรัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย ปี 2540 นั้น อาชีพนักวิชาการถือได้ว่าเป็น “ผู้ถือหุ้ใหญ่” เป็นต้น ภายใต้กรอบคิดของสภาวะสมัยใหม่ที่ดำเนินตาม Instrumental Rationality นี้เองที่ทำให้ Jurgen Habermas ต้องการจะแก้ไขประชาธิปไตยด้วย Communicative Rationality หรือการสื่อสารมากกว่าที่จะใช้ Instrumental Rationality

สำหรับ Habermas แล้วการสื่อสารแลกเปลี่ยนพูดคุยที่เพิ่มมากขึ้นด้วยเนื้อหาสาระที่เข้มข้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอาณาเขตสาธารณะ (public sphere) ด้วยแล้วนั้นก็ยิ่งช่วยเพิ่มความเข้มแข็งให้กับความเป็นประชาธิปไตย¹⁷ โดยการพูดจาถกเถียงกันนั้นต้องวางอยู่บนเรื่องความเท่าเทียมกัน (equality) จะมีชาติวุฒิ คุณวุฒิ และวัยวุฒิไม่ได้ เพราะฉะนั้นสถานะของความเป็นผู้เชี่ยวชาญ เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายมหาชน ฯลฯ จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย และซ้ำร้ายยิ่งไปกว่านั้นการยึดถือผู้เชี่ยวชาญที่ดำเนินการด้วย Instrumental Rationality กลับถือได้ว่าเป็นภัยต่อประชาธิปไตยเสียด้วยซ้ำ สำหรับการถกเถียงกันภายใต้ความเท่าเทียมกันในโลกสาธารณะนั้นจะวางรากฐานให้กับความชอบธรรมของระบอบประชาธิปไตย

การพูดจาถกเถียงกันจะก่อให้เกิดการวิเคราะห้และการตรวจตราความคิดของแต่ละคน ก่อนที่จะมีการตัดสินใจกระทำใดๆ ลงไป ความคิดเห็นที่ผ่านการโต้แย้งถกเถียงย่อมเป็นข้อเสนอที่ดีกว่า ด้วยข้อเสนอที่ดีกว่าสมเหตุสมผลมากกว่าก็ย่อมมีพลังมากกว่า สำหรับในระบอบประชาธิปไตยพลังของภาษาและการพูดย่อมมีมากกว่ากำลังอำนาจดิบๆ นอกจากนั้นเพียงแค่อำนาจของภาษาก็ไม่ได้ทำให้มีใครตายหรือเจ็บตัวแบบอำนาจดิบๆ เมื่อภาษาเป็นสิ่งที่ทรงพลังกว่าอำนาจดิบๆ ก็ทำให้อำนาจไม่ได้รากฐานสำคัญในการปรึกษาหารือและการตัดสินใจ

¹⁷ ดู Jurgen Habermas, *The Structural Transformation and the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, (Cambridge: MIT Press, 1989)

ในเรื่องราวต่างๆ ในระบอบประชาธิปไตย¹⁸ การพูดจากเถียงกันจะนำไปสู่การแจ่มแจ้งประเด็น การเสริมต่อประเด็นต่างๆ ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนั้นก็จะได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน เพิ่มมากขึ้น ในระยะต่อมากการพูดจากเถียงกันก็จะกลายเป็นกระบวนการในการตัดสินใจและ เป็นการตัดสินใจไปในที่สุด¹⁹ ทั้งหมดนี้ถือว่าการ “สร้าง” บรรทัดฐาน (norm) ด้วยกันเองของ หมู่ผู้คนมากกว่าที่จะยอมรับบรรทัดฐานตามแบบจารีตประเพณี (tradition) หรือแบบดั้งเดิม อย่างเช่น “พระเจ้าประทาน”

สำหรับ Habermas เป้าหมายของการพูดจากเถียงเพื่อจะนำไปสู่การตัดสินใจนั้นก็ มีจุดมุ่งหมายที่มุ่งหวังจะก่อให้เกิดฉันทานุมติ (consensus) ไม่ว่านั่นจะเป็นเรื่องของการเมืองและ ความรู้ (ความจริง)²⁰ ทั้งนี้รากฐานของข้อตกลงและฉันทานุมติในด้านศีลธรรมและการเมืองจะ เป็นรากฐานสำคัญให้กับความยุติธรรมทางการเมืองและกฎหมาย แต่ศีลธรรมและการเมืองที่ เกิดขึ้นจากการปรึกษาหารือกันนี้ไม่ได้มีลักษณะความเป็นสากลแบบเดิมๆ ที่เชื่อมั่นในความเป็น กฎเกณฑ์แบบตายตัว (ดังจะเห็นได้จากการอ้างอิงกับ “ธรรมชาติ” กันอยู่เสมอๆ) ทั้งนี้เนื่องด้วยว่า “ความเป็นสากล” นี้มีลักษณะที่จำกัดเนื่องจากเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของช่วงเวลาหนึ่งๆ และ สถานที่หนึ่งๆ อย่างน้อยๆ ที่สุดความเป็นสากลของกฎหมายนั้นไม่ได้เป็นสากลแบบปราศจากการ คำนึงถึงบริบท (context) แต่อย่างใด²¹

¹⁸ ปัญหาสำคัญก็คือ ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจะทำอย่างไรที่จะหลีกเลี่ยงอำนาจดิบๆ ไปได้ โดยปล่อยให้ การถกเถียงกันอย่างมีเหตุผลมีผลทำงานไป ในกรณีนี้ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ จะเล่นบทบาทของการปลดปล่อยให้หลุดออกจากกรงเหล็กของอำนาจได้อย่างไร นอกจากนั้นถ้าเป็นไปได้ ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือก็ย่อมขาดองค์ประกอบสำคัญของการเมืองไป เพราะจะเป็นการเมืองที่ไร้อำนาจ กรอบการเมืองที่ไร้อำนาจจะเป็นไปได้อย่างไร นี่เป็นจุดสำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือถูกโจมตี ดู Andrew Knops, “Delivering Deliberation’s Emancipatory Potential”, *Political Theory*, Vol. 34, No. 5 (October, 2006), pp. 596-597

¹⁹ Bernard Manin, “On Legitimacy and Political Deliberation”, *Political Theory*, Vol. 15, No. 3 (August, 1987), pp. 338-368

²⁰ สำหรับกรอบคิดเรื่องฉันทานุมติในทางการเมืองจะเป็นปัญหาและในขณะเดียวกันก็เป็น “ความต้องการ” สำคัญของการเมืองมาตลอดระยะเวลาประวัติศาสตร์นับตั้งแต่ปรัชญาการเมืองของกรีกโบราณเป็นต้นมา เช่น Aristotle กรอบคิดของ Habermas เองก็ไม่ได้รอดพ้นไปจากความต้องการและเป้าหมายดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ข้อโต้แย้งเรื่องประชาธิปไตยนำไปสู่ฉันทานุมติของ Habermas ได้รับการวิพากษ์และตอบโต้ในทางตรงกันข้าม ว่า ประชาธิปไตยนำไปสู่ความขัดแย้ง ดู Thomas McCarthy, “Practical Discourse: On the Relation of Morality to Politics”, in Thomas McCarthy, *Ideals and Illusions: On Reconstruction and Deconstruction in Contemporary Critical Theory*, (Cambridge: MIT Press, 1993)

²¹ Jurgen Habermas, *Between Fact and Norm: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, p. 153

ในการเสริมสร้างประชาธิปไตย กระบวนการของการสร้างฉันทานุมัติหรือการสร้างความเป็นปึกแผ่นที่เกิดขึ้นจากการพูดจาถกเถียงกันนี้ไม่ได้เป็นแกนหลักสำคัญแต่เพียงอันเดียว แต่ประชาธิปไตยยังต้องอาศัย “ความหลากหลาย” ที่ดำรงอยู่ในบริบทต่าง ๆ ซึ่งในแต่ละบริบทของตนเองนั้นต่างฝ่ายต่างก็มีกฎเกณฑ์ ตรรกะ ตลอดจนการประเมินคุณค่า (value judgment) ของตัวเอง และยังคงต้องอาศัยกระบวนการของการแสดงความคิดเห็นแบบประชาธิปไตย (democratic opinion) ให้มีพลเมืองมีส่วนร่วมอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงการก่อตัวของเจตจำนง (will-formation) ที่ดำรงอยู่ภายในกรอบของรัฐธรรมนูญเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับกฎหมาย เมื่ออยู่ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญก็ทำให้ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือไม่ได้เกิดขึ้นมาจากเจตจำนงของปัจเจกชนแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังคงต้องอาศัยสถาบันทางการเมือง เช่น รัฐสภา กฎหมาย และประชาสังคม (civil society) หรืออาณาเขตสาธารณะ (public sphere)²² ซึ่งจะเป็นกลไกที่สะท้อนถึงความต้องการของสังคม โดยทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมต่อกันระหว่างสถาบันกับความเป็นปัจเจกชน ความชอบธรรมทางการเมืองโดยผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึงไม่ได้มีเป็นเส้นทางเดียว แต่มีรากฐานมาจากทั้งปัจเจกชนและสถาบันการเมืองที่ทั้งหมดจะก่อให้เกิดการบูรณาการ (integration) แก่สังคมสำหรับการบูรณาการของสังคมในลักษณะแบบนี้ถือว่าเป็นแบบที่มีอำนาจเหนือ “เงินและอำนาจการบริหาร” (ระบบรัฐการ/ราชการ)²³

เมื่อความสำคัญของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารืออยู่ที่เจตจำนง (will) มากกว่าที่จะเป็นเรื่องของเงินและอำนาจ (รัฐ/ทุน) ก็ทำให้กรอบคิดของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือไม่ได้ตั้งอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตยแบบพหุนิยม (pluralist democracy) ทั้งนี้ประชาธิปไตยแบบพหุนิยม (pluralism) ตั้งอยู่บนรากฐานของผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจที่รองรับการเมืองอยู่ กรอบคิดแบบนี้ยังปรากฏให้เห็นทั้งในกรอบคิดของมาร์กซิสที่ถือว่ารัฐเป็นเครื่องมือทางชนชั้น ได้มาจนถึงกรอบคิดของประชาธิปไตยพหุนิยมที่ดำรงอยู่ในกรอบของสังคมตลาดที่มีการแลกเปลี่ยน

²² สำหรับความสำคัญของ “อาณาเขตสาธารณะ” ต่อการเสริมสร้างประชาธิปไตยนั้น Habermas เปลี่ยนแปลงจุดยืนในบทนำใหม่ของหนังสือ *The Structural Transformation of the Public Sphere* เพราะเขาเองไม่คิดว่ากรอบคิดเก่าๆ จะสามารถกลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาได้อีก ดู Jurgen Habermas, “Further Reflections on the Public Sphere” in Craig Calhoun, *Habermas and the Public Sphere*, (Cambridge: MIT Press, 1993) แต่ในหนังสือ *Between Fact and Norm* เขากลับเห็นถึงความเป็นไปได้ ทั้งนี้นับตั้งแต่การล่มสลายของระบอบสังคมนิยมก็ยิ่งทำให้แนวความคิดประชาสังคมมีความสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น โดยให้ความสำคัญกับเรื่องความเข้าใจร่วมกันที่ปราศจากการใช้ความรุนแรง

²³ Jurgen Habermas, *Between Fact and Norm: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, p. 299

สิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ ด้วยเงิน กรอบคิดของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือยังคงดำรงไว้ซึ่งอุดมคติหรือหลักการทางการเมืองว่า ด้วยการแสวงหาสิ่งที่มีคุณค่าสาธารณะหรือสิ่งดีๆ ของสังคม เช่น ความยุติธรรม ฯลฯ โดยสิ่งที่มีคุณค่าสาธารณะเหล่านี้ไม่สามารถจะพิจารณาได้ด้วยกรอบคิดของการแข่งขันกันตามแบบกลไกตลาดที่เกิดขึ้นจากกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ²⁴ ในแง่เป้าหมายของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจึงไม่ได้มีลักษณะของการแสวงหาผลประโยชน์ตามหลักอรรถประโยชน์ (utilities) ตามแบบที่พวกเสรีนิยมมักจะให้ความสำคัญ

III

สภาวะของการไม่ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นปัญหาสำคัญทางการเมืองของ “ประชาธิปไตยแอตแลนติกเหนือ” (North Atlantic Democracy) ดังจะเห็นได้จากการแข่งขันชิงตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐฯระหว่าง George W. Bush กับ Al Gore ก็สร้างความสับสนและความเหนื่อยหน่ายทางการเมืองให้กับพลเมืองสหรัฐอเมริกาจำนวนมาก ผู้คนของประเทศ “ประชาธิปไตยแอตแลนติกเหนือ” คิดว่าการออกเสียงเลือกตั้งของตัวเองไม่ได้ทำอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การต่อสู้เรียกร้องของผู้คน ตลอดจนการปฏิเสธที่จะร่วมมือกับ “กองทหารผสม” (coalition force) เพื่อไม่ให้สหรัฐฯและอังกฤษบุกเข้าไปในอิรักไม่ได้ส่งผลอะไร ประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกาจึงกลายเป็นประชาธิปไตยที่กำกับและทำงานโดยผู้มีอำนาจ คนมั่งมี และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ ฯลฯ แต่นั่นก็เชื่อว่าจะทำให้ผู้คนจำนวนหนึ่งสิ้นหวัง เพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองถูกยกย่องโดยคนอเมริกันเองว่าเป็นวิถีทางการเมืองของคนอเมริกันที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน²⁵ ประวัติศาสตร์ที่สามารถย้อนกลับไปสู่ความเชื่อในอดีตของนักเขียนอย่าง Walt Whitman และนักปรัชญา John Dewey ที่ช่วยในการทำให้คนอเมริกันเป็นหน่วยขับเคลื่อนทางการเมือง²⁶

นักปรัชญาอเมริกันอย่าง Richard Rorty เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นผลพวงของพวกฝ่ายซ้ายอเมริกันที่เน้นถึงความสำคัญของอำนาจประชาชน โดยให้ความเป็นประชาชนเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับ “อำนาจ” หรือ “ระบบ” หรือถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การมีส่วนร่วม

²⁴ Thomas Christiano, “The Significance of Public Deliberation”, in *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*, edited by James Bohman and William Rehg, (Cambridge: MIT Press, 1997), p. 243

²⁵ Judith M. Green, “Participatory Democracy: Movements, Campaign and Democratic Living”, *Journal of Speculative Philosophy*, Vol. 18, No. 1 (2004) p. 70

²⁶ Richard Rorty, *Achieving Our Century: Leftist Thought in Twentieth-Century America*, (Cambridge: Harvard University Press, 1998), p. 15

ทางการเมืองจะมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงระบบทุนนิยม โดยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเป็นผู้ตัดสินใจมากกว่าที่จะให้ “เจ้าของ” “นายทุน” เป็นผู้ตัดสินใจ การมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มความหวังให้การเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่ๆ แต่ “สิ่งใหม่ๆ จะเป็นอะไรนั้นกลับไม่มีใครรู้” และ “ก็ไม่มีใครบอกด้วยจะบริหารจัดการสิ่งใหม่ๆ เหล่านี้ได้อย่างไร” นี่เป็นข้อโต้แย้งที่เยาะเย้ยถากถางของ Richard Rorty ต่อพวกฝ่ายซ้ายอเมริกันที่เน้นการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ว่าอนาคตจะทำอะไร อย่างไร ที่ไหน เมื่อใด ฯลฯ ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า บรรดาฝ่ายซ้ายอเมริกันและตลอดจนฝ่ายซ้ายที่อื่นๆ ในอดีตมักจะคิดว่า การล้มล้างระบบและกลไกรัฐได้แล้ว ก็จะทำให้ผู้คนสามารถที่จะบริหารโรงงานหรือกิจการต่างๆ ได้²⁷

ถึงแม้ว่าจะโจมตีพวกฝ่ายซ้าย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ากรอบคิดของ Richard Rorty จะละทิ้งเรื่อง “ความหวัง”²⁸ ในการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ความหวังเชิงปรัชญา (philosophical hopefulness) หรือ Meliorism อันเป็นกรอบคิดที่มีอยู่ในทั้งพหุนิยมและมนุษยนิยม (humanism) นั้นเชื่อว่า มนุษย์สามารถจะมีชีวิตที่ดีกว่านี้แน่ กรอบคิดแบบนี้ปรากฏให้เห็นได้จากกรอบคิดแบบปฏิบัตินิยม (Pragmatism) อันเป็นความคิดที่ปรากฏให้เห็นได้มากในหมู่นักคิดหรือนักปรัชญาของสหรัฐอเมริกา กรอบคิดของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ได้ให้ความมั่นใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างถ้ามีส่วนร่วมแล้วจะเกิดผลลัพธ์อย่างแน่นอน สิ่งที่มีการมีส่วนร่วมให้ได้ก็เป็นเพียงแค่ว่า ความหวังก็เป็นความหวังแค่ที่ว่า “โลกจะดีกว่านี้แน่”

ความหวังเป็นกรอบคิดแบบอเมริกันที่ยอมรับในเรื่องการลองผิดลองถูก ประชาธิปไตยเองก็ดำเนินไปด้วยความเชื่อเรื่องการลองผิดลองถูก แต่ก็ยังเปี่ยมไปด้วยความหวัง เสรีประชาธิปไตยจะมีชีวิตได้ก็ต่อเมื่อมีความหวัง²⁹ แต่ในขณะเดียวกันต้องไม่ลืมว่านี่เป็นกรอบคิดที่สามารถแปรผันได้ตลอด เพราะอย่างน้อยๆ ที่สุดการเลือกตั้งของสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 2000 นั้นครั้งหนึ่งของผู้มีสิทธิออกเสียงของพลเมืองสหรัฐอเมริกาก็ไม่ได้ออกไปใช้สิทธิและทำหน้าที่ทางการเมืองแต่อย่างใด ในขณะที่การทำสงครามกับอิรักของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาก็สามารถดำเนินไปได้ แม้ว่าจะมีคนคัดค้านมากมาย แต่ผู้นำประเทศเสรีประชาธิปไตยไม่ว่าจะเป็นอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเองก็ไม่ได้แยแสอะไรทั้งสิ้น ทั้งหมดนี้ทำให้ความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองกลายเป็นสิ่งที่ถูกประณามว่า “การมีส่วนร่วมทางการเมืองตายแล้ว”

การเมืองแบบมีส่วนร่วมในฐานะที่แสดงออกความหวังในการเปลี่ยนแปลงโลกอาจจะไม่ได้เป็นสินค้าอเมริกันชนิดเดียวที่ถูกส่งออกไปสู่ทั่วโลกด้วยภาคภูมิใจใน “ความเป็นสินค้าทาง

²⁷ Richard Rorty, *Achieving Our Century: Leftist Thought in Twentieth-Century America*, pp. 102-103

²⁸ ดู Richard Rorty, *Philosophy and Hope*, (London: Penguin, 2000)

²⁹ Colin Koopman, “Pragmatism as Philosophy of Hope: Emerson, James, Dewey and Rorty”, *Journal of Speculative Philosophy*, Vol. 20, No. 2 (2006), p. 113

การเมืองของอเมริกัน” เชกเช่นเดียวกันกับสินค้าอเมริกันอื่นๆ แต่ถึงกระนั้นก็ดีการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนอเมริกันเองกลับกลายเป็นเพียงแค่ความหวังที่ไม่ได้มีผลลัพท์อะไรมากมาย โดยทั่วไปแล้วแม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะเป็นต้นแบบสำคัญแบบหนึ่งของประชาธิปไตย แต่คนอเมริกันกลับไม่ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมือง จนนักคิดนักปรัชญาของสหรัฐอเมริกาอย่าง Richard Rorty ผู้ที่มั่นว่าจะเชื่อมั่นในหลักปฏิบัตินิยม (pragmatism) ก็ยังต้องการให้มีการ “ลดละเลิกการมีส่วนร่วมทางการเมือง”

ทั้งนี้รากฐานทางความคิดของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบฝ่ายซ้ายอเมริกันนั้นไม่ได้มีการวางแผนและแนวทางการปฏิรูปไว้อย่างชัดเจน เพราะสิ่งสวดยเหตุที่กล่าวมาในเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย เพราะเต็มไปด้วยอะไรที่ดูสวดยเหตุ แต่กลับเป็นสิ่งที่สุดท้ายจะเอื้อมาถึง ความหวังจึงกลายเป็นความฝัน ในความเห็นของ Richard Rorty ความต้องการแบบเป็น “อนันต์” (infinity) คือรากฐานของขบวนการเรียกร้องการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยในที่สุดแล้วก็ไม่สามารถจะประเมินได้ว่าสำเร็จหรือล้มเหลว สิ่งที่ขบวนการของการมีส่วนร่วมทางการเมืองต้องการก็เป็นอะไรที่มากกว่าการเมืองอันเป็นเรื่องสาธารณะ เช่น มนุษย์แบบใหม่ที่แตกต่างไปจากมนุษย์ในสังคมเดิม แต่การจะมีมนุษย์แบบใหม่ได้ก็จำเป็นต้อง “ปฏิวัติ” เปลี่ยนแปลงทุกอย่างอย่างถอนรากถอนโคน เป็นต้น³⁰

รากฐานทางความคิดของการเมืองแบบมีส่วนร่วมของฝ่ายซ้ายอเมริกันและเป็นผลผลิตของอเมริกันนั้นกลับไปเจริญรุ่งเรืองอยู่ในความคิดของประเทศอื่นๆ เช่น ประเทศไทย ในทำนองเดียวกันประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเองก็เป็นผลผลิตสำคัญของสหรัฐอเมริกา และยังสามารถจะหาแนวร่วมได้อีกในยุโรป เช่น Jurgen Habermas เป็นต้น ก็ยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองล้วนๆ ไม่สามารถให้ความชอบธรรมทางการเมืองได้ เช่น การใช้เกณฑ์เพียงแค่คะแนนเสียงไปเลือกตั้งไม่ได้ เป็นรากฐานของความชอบธรรมทางการเมืองของประชาธิปไตยได้ทั้งหมด นอกจากนั้นการใช้เกณฑ์การเลือกตั้งและจำนวนคนก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นคุณสมบัติของระบอบเสรีประชาธิปไตย เพราะประเทศเผด็จการก็มีการเลือกตั้งได้

จำนวนของคะแนนเสียงเลือกตั้งไม่ได้ทำให้กระบวนการปรึกษาหารือในเรื่องนโยบายกฎหมาย ฯลฯ มีความสมเหตุสมผล ยุติธรรม และไม่ได้ตกหล่นหรือกีดกันใครออกไปจากกระบวนการทางการเมือง การมีส่วนร่วมสามารถใช้พลังของจำนวนหรือปริมาณในการตัดสินใจได้ เช่น การระดมพลังของผู้คนในการประท้วง เป็นต้น หรือไม่เช่นนั้นการตัดสินใจทางการเมืองก็สามารถกระทำไ้ภายใต้นามของผู้มีการศึกษาหรือมีความรู้ แต่ผู้มีความรู้หรือ

³⁰ Richard Rorty, *Achieving Our Century: Leftist Thought in Twentieth-Century America*, p. 114

นักวิชาการไม่ได้ก่อให้เกิดการใช้ ‘ความสมเหตุสมผลแบบสาธารณะ’ ดังนั้นการตัดสินใจต่างๆ ที่มีความสมเหตุสมผลแบบสาธารณะจึงไม่ได้เกิดขึ้นจากผู้นำ ผู้ปกครอง ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ฯลฯ หรือแม้กระทั่งการตัดสินใจเหล่านั้นทำในนามของคนส่วนใหญ่ (majority) ก็ไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่มี ‘ความสมเหตุสมผลแบบสาธารณะ’ การใช้ปริมาณจากจำนวนคนกลับแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้การใช้ “เกณฑ์จำนวน” ก็พร้อมเสมอที่จะไร้ซึ่ง ‘คุณภาพ’ ในการพิจารณาเรื่องราวต่างๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำทางการเมืองหรือการปฏิบัติการของรัฐ

การมีส่วนร่วมในฐานะกลไกทางการเมืองที่สามารถที่จะดำเนินการไปภายใต้ปริมาณและจำนวนของผู้คน เช่น การเดินขบวนประท้วง เป็นต้น แต่จำนวนคนไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของจำนวนจากการเลือกตั้งหรือจากขบวนประท้วงก็ล้วนแล้วแต่ไม่ได้แสดงความสมเหตุสมผลและการใช้ Public Reason แต่อย่างไร เพราะฝ่ายประท้วงขับไล่ไม่พร้อมที่จะรับฟังหรือเปลี่ยนแปลงความคิด ถึงแม้ว่าจำนวนที่มากกว่าจะอ้างถึงและแสดงพลังของอำนาจทางการเมือง เช่น อำนาจอธิปไตย ก็ตาม แต่ภายใต้กรอบคิดของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารืออดอภัยถึงอำนาจของปัจเจกชนแต่ละคนที่แสดงความสามารถในการใช้ Rationality ในการถกเถียงและการสื่อสารความสามารถในการใช้ Rationality แสดงให้เห็นสถานะของความเป็นเอกเทศ ปัจเจกชนแสดงความเป็นองค์อธิปัตย์ (sovereign) ที่ไม่ตกอยู่ภายใต้อาณัติของใคร โดยที่ “องค์อธิปัตย์” ที่ว่านี้ไม่ได้มีลักษณะที่ตายตัว ผู้คนธรรมดาๆ ในฐานะองค์อธิปัตย์นี้มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงโดยผ่านการเรียนรู้ องค์อธิปัตย์จึงเป็น “องค์อธิปัตย์ที่เรียนรู้” (learning sovereign)³¹ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงมากกว่าองค์อธิปัตย์ที่อ้างตนว่ามีความรู้โดยผ่านคุณวุฒิการศึกษาและวัยวุฒิจากประสบการณ์ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่พร้อมที่จะเรียนรู้อะไรใหม่ๆ

สำหรับการเรียนรู้โดยผ่านถกเถียงนี้จะเกิดขึ้นในอาณาเขตสาธารณะ (public sphere) ที่บรรดาผู้คนทั้งหลายสามารถใช้ Rationality ได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยผู้ถกเถียงไม่มาต้องกังวลว่าใครอื่นๆ ไม่ว่าจะอยู่ฝ่ายตัวเองหรือฝ่ายตรงกันข้ามจะเป็นใครมียศถาบรรดาศักดิ์แค่ไหน เพราะในอาณาเขตสาธารณะนี้จะมีแต่ความเท่าเทียมกันเท่านั้น การถกเถียงจึงดำเนินไปด้วยหลักความเท่าเทียมกัน ในกรอบของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือสิ่งที่ขาดไปไม่ได้ก็คือ ความเท่าเทียมกันทางการเมือง (political equality) ความเท่าเทียมกันทางการเมืองจึงทำให้สถานะภาพฐานันดร ยศถาบรรดาศักดิ์ ต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย เพราะอย่างน้อยๆ คนมีฐานันดรถึงแม้ว่าจะมีความรัก มีคุณธรรม และมีความปรารถนาดีต่อคนอื่นๆ แค่นั้นก็ไม่สามารถที่จะ

³¹ Hauke Brunkhorst, “Reply to Critics”, *Philosophy and Social Criticism*, Vol. 32, No. 7 (November, 2006), p. 827

ตัดสินแทนคนอื่น ๆ ได้ เพราะการตัดสินดังกล่าวเป็นการตัดสินที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่เท่าเทียมกัน โดยความเท่าเทียมกันต่างหากที่จะเปิดทางให้กับผู้คนเข้าไปมีบทบาทและกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง

แต่ถึงแม้ว่าจะกำหนดเส้นทางชีวิตของตนเองได้ ความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นในอาณาเขตทางการเมืองที่เน้นเท่าเทียมกันนั้นกลับไม่ได้มีความเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมกันทางการเมืองไม่ได้ทำให้เกิดความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจกลับเป็นตัวขัดขวางการปรึกษาหารือที่เท่าเทียมกัน เพราะพลเมืองแต่ละคนมีทรัพยากรในตัวไม่เท่ากัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความรู้หรือเรื่องอื่นๆ ก็ตาม นอกจากนี้ถ้าคิดว่าความรู้เป็นอำนาจแล้ว แต่ละคนก็มีอำนาจความรู้ (epistemological authority) ที่ไม่เท่าเทียมกัน ไม่เพียงแต่เท่านั้นความสามารถในการชักจูงผู้อื่นของพลเมืองแต่ละคนเองก็ไม่ได้มีความเท่าเทียมกัน ดังนั้นความเท่าเทียมกันทางการเมืองไม่ได้ทำให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอของคนบางคนเป็นที่ยอมรับจากสาธารณชน เช่น สาธารณชนไม่ยอมรับข้อเสนอของปัญญาชน เป็นต้น ปัญหาของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเกิดขึ้นมาจากปัญหาพื้นฐาน ปัญหานั้นคือ ความไม่เท่าเทียมกัน พลเมืองมักจะไม่ได้มีความเท่าเทียมกันในด้านอื่นๆ นอกเหนือไปจากความไม่เท่าเทียมกันทางการเมือง

ในขณะที่ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือแสวงหาข้อตกลงอะไรต่างๆ ต่างร่วมกัน แต่ก็ยังมีอะไรบางอย่างที่ไม่ต้องการการถกเถียงหรือการปรึกษาหารือ หรือถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็เชื่อว่าทุกเรื่องจะต้องการการถกเถียงหรือปรึกษาหารือ เช่น ประเด็นเรื่องความเท่าเทียมกัน หรือแม้แต่วิธีประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเองก็ไม่ได้ชัดเจนว่าได้ผ่านหรือต้องผ่านกระบวนการปรึกษาหารือมาก่อนที่จะถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นแนวทางของประชาธิปไตยหรือไม่? ถ้าจะกล่าวอย่างง่ายๆ กรอบคิดของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือนั้นได้มีการปรึกษาหารือกันก่อนจะถูกนำเสนอหรือไม่? นอกจากนี้การนำเสนอของพวกที่สนับสนุนประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเองก็ไม่สามารถเป็นตัวแทนของพลเมืองธรรมดาๆ ได้ คำถามก็คือ ถ้าไม่ใช่นักทฤษฎีประชาธิปไตยแล้วพลเมืองธรรมดาๆ จะตัดสินใจนำเสนอประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือหรือไม่?³²

นอกจากนั้นแม้ว่าประเด็นทางการเมืองจะสำคัญ แต่ก็เชื่อว่าทุกเรื่องจะต้องคอยปรึกษาหารือหรือต้องถกเถียงกันก่อนจะนำไปสู่การยอมรับหรือการบังคับใช้³³ สำหรับรากฐานทางความคิดเรื่องของความเท่าเทียมกันนั้นกลับเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการถกเถียงหรือปรึกษาหารือกัน ความเท่าเทียมกันเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ก่อนโดยไม่ต้องถามคำถามและไม่จำเป็นต้องตั้งคำถามสถานะของแนวความคิดเรื่องความเท่าเทียมกันจึงไม่สามารถที่จะต่อรองกันได้ นี่เป็นรากฐานที่ตายตัวของระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าจะเป็นแบบใด ในทำนองเดียวกันกับความพยายามที่จะทำ

³² Lynn M, Sanders, "Against Deliberation", pp. 348-349

³³ Amy Gutmann & Dennis Thompson, *Why Deliberative Democracy?*, p. 3

ให้ศาสนาอยู่นอกพื้นที่ถกเถียงทางสาธารณะก็เป็นสิ่งที่ตายตัวได้เช่นกัน สำหรับรัฐฆราวาส (secular state) ที่เน้นเรื่องทางโลกของรัฐมากกว่าศาสนาและศีลธรรมแบบรัฐศาสนา (religious state) ก็ทำให้สถานะของศาสนากลายเป็นสิ่งที่ 'ตายตัว' ศาสนาเป็นองค์ประกอบที่อยู่นอกการถกเถียง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าศาสนาคือ การดำรงชีวิตและวิถีชีวิตของผู้คนจำนวนมาก เมื่อเป็นดังนั้นโอกาสที่ศาสนาจะนำไปสู่ความขัดแย้งก็ย่อมจะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในเรื่องของศาสนาเองก็ยากที่จะประนีประนอมหรือต่อรองกันได้ ศาสนาเองจึงทำให้ประชาธิปไตยแบบปรีชาหาหรือกลับเป็นไปได้ไม่ง่าย